

УДК 159.922.73

ПОВЕРНІТЬ ДИТИНІ ДИТИНСТВО!

*Ірина Біла,
доктор психологічних наук
Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України*

Опікуючись дітьми та дитинством у теперішній час, час тотального прискорення та прогресу важливо проаналізувати тенденції розвитку дошкільної освіти її перспективи та проблеми. Прискорений темп сьогодення вкорочує вік дитинству, не прогнозуючи наслідки. Як не відібрати у дітей найцінніший період їхнього життя, їх розвитку та становлення? Як дітям не стати малими дорослими?

Усі добре розуміють, що діти – це наше майбутнє і про майбутнє треба дбати. Поціновуючи період дитинства та людей, які про нього дбають, 20 листопада святкують День дитини, 1 червня – День охорони дитинства, 27 вересня – День працівників дошкільця, у першу неділю жовтня – День вчителя, у першу п'ятницю листопада – День дошкільника. Саме в ці дні вихователі, педагоги вшановують кращих, дискутують, обговорюють, розв'язують найбільш нагальні проблеми дошкільця. Задають тон у таких дискусіях науковці, які володіють як теоретико-методологічними знаннями, так і прогностичними здібностями, а інколи (нажаль не завжди) мають ще й практичний досвід роботи з дітьми, який є найбільш цінним і орієнтуючим у наукових психолого-педагогічних дослідженнях.

У порівнянні з виголошеними проблемами (діагностики, вивчення, розвитку дошкільника, дослідження його емоційного інтелекту, значення віртуальної реальності і т.п.) проблема самоцінності дитинства звучить рідко. Науковці, педагоги сьогодні орієнтуються на те, що дошкільна освіта – це перша ланка загальної освіти індивіда і треба, не зволікаючи, встигти знайти ключі, коди для розкриття можливостей, здібностей дитини у засвоєнні необхідного обсягу матеріалу, знань, опанування визначеним, необхідним набором компетенцій у різних сферах життєдіяльності («Природа», «Культура», «Люди», «Я сам»). Скоріше не ключі і коди, а відмички, які «відмикають» усілякі «замки». Тут я обираю дещо іронічний тон, адже розумію, що ці «відмички» – це поспіх, штучна акселерація, перевантаження дитина (а на практиці, у стінах дошкільних закладів, переважають саме такі педагогічні тактики) є не тим оптимальним шляхом щасливого майбутнього наших дітей і нашого, зокрема.

Задекларований особистісно-орієнтовний, демократичний, гуманістичний принцип освіти, що є найбільш актуальним саме у дошкільний період розвитку, коли формуються якості, здібності майбутньої особистості, поки що лежить на полицях метод кабінетів, інколи «визираючи» із книжок науковців та доповідей

методистів. А у групових кімнатах послуговуються здебільшого авторитарними методами... І тут немає вини вихователів, які раціонально чи інтуїтивно знаходять у цьому вихід із ситуації запиту «штучної акселерації, геніальності», яка останнім часом панує у суспільстві. Цей соціальний лозунг і орієнтир (бути геніальними і багатими) пригнічує не тільки дорослих (якщо вони не є такими), а й дітей, забирає у них щасливе дитинство і наповнює його серйозністю і тривогою.

Вихователі зі всією відповідальністю знайомляться з новими програмами, їх методичним забезпеченням (їх кількості та об'єму позаздрить навіть академік), які сьогодні досить часто змінюються, доповнюються і рекомендуються у роботі днз. Часто причиною цьому є зовсім не зміни процесу генези дитини, а амбіції авторів або ж широко розповсюджений сьогодні видавничий бізнес. Вихователі не йдуть за природою дитини, бо не встигають її роздивитися, не супроводжують пізнавальну діяльність дошкільника, не заохочують його пізнавальну активність, а поспіхом планують заняття (що обрали найбільшим могутнім засобом «завантаження обізнаності дитини»). Чи є у них час подумати про дитину, коли відповідно до «програм для вундеркіндів» складаються плани та підбираються методи, прийоми? Коли науковці радять йти у інтернет (хоча фінансування дошкільних закладів та зарплати вихователя на комп'ютер явно бракує) і використовувати потужній інформаційний простір? Коли таких занять декілька на день, а ще – підготовка до святкових ранків, педагогічних рад, батьківських зборів, оглядів самодіяльності, різних методичних перевірок і т.п.

І рідко коли ці заходи супроводжуються думкою про дитину, як от, до прикладу, під час підготовки та проведення дитячих ранків. Вони у наших садках більше нагадують показові виступи результатів дресування, заучування, відпрацьовування рухів та слів. Діти демонструють батькам завчений сценарій, влаштовують їм (зверніть увагу – їм, а не собі) свято – «подивіться які у Вас здібні до тренувань діти». І жодного натяку на свято для самих дітей – ані сюрпризів, ані приємних несподіванок, усе давно визначено, відпрацьовано за планом і зась від нього відступити – дитина наразиться на критику та зауваження. Ну чим не цирк для дорослих! І для дітей теж – їх згодом пригощають солодощами – заслужили!

Хтось мені закине, що вихователі керуються не тільки програмами, а й виконують запит батьків, які замовляють розвиток дитини та у першу чергу відповідають за здоров'я дитини. І саме вони хочуть бачити результати обізнаності, навченості, популярні сьогодні навички читання, адже, на їх думку, це результат, який демонструє «професійність» педагога й «геніальність» дитини.

Дуже важливо пояснити батькам, що цей шлях є небезпечним, а таке навчання веде у безодню – штучна акселерація ще нікому не приносила користі. Природа не терпить насилля. Перш ніж силувати психіку дитини, корисно згадати про вікові особливості розвитку дитини. Адже виключення становить лише 1-2%, ці діти справді йдуть попереду інших у розвитку. В усіх інших по великому рахунку просто крадуть дитинство, підміняючи провідну ігрову діяльність на навчальну. Придивіться до облич дітей – вираз у них не по роках

дорослий, а їхні очі чимось нагадують очі тварин у зоопарку – у них теж забрали свободу, свободу вибору, дії.

Як наслідок – у майбутньому сформована пасивність підлітків, дорослих, у яких у дитинстві блокували волю, пізнавальну активність, росли безініціативність, інертність. Так, саме пасивність дитини допомагає їй довгий час висиджувати довгі заняття, водити пальцем по читанці, «слухати» як по черзі діти (а їх у групі не менше 20 чоловік) описують картину на занятті з розвитку мовлення і т.п. І це все у віці, коли довільність тільки формується здебільшого у грі, у руховій, трудовій діяльності.

Дитина за волею дорослого засвоює інформацію, яка на даний момент їй не цікава і не потрібна, вчиться читати, втрачаючи психічне здоров'я і сенситивний для фізичного, психічного розвитку час. Тоді як у неї повинні формуватися етичні еталони, моральні якості, адаптивні механізми, що є фундаментом особистості, вона поступово перетворюється на відлюдкуватого «генія», агресивного підлітка, які «граються» в «насилля», котрим їх «годували» ще з дитинства...

Ви зауважите, що моральному вихованню у дошкільному закладі теж присвячується чимало заходів, і я погоджусь, якщо вихователь ще встигає зазирнути у вічі дитини, продемонструвати гуманність, духовність, доброту на своєму власному прикладі (який є найдієвішим методом виховання).

З усього сказаного, хочу зробити висновок і звернутись до педагогів. Обговорюйте проблему навчання та виховання дошкільника, з'ясовуйте пріоритети та орієнтири не тільки у стінах Вашого закладу, а й у сумісних дискусіях з батьками, науковцями, чиновниками. Згадуйте своє дошкільне дитинство, найбільш приємні та неприємні моменти перебування у дитячому садку, що залишили слід у Вашому серці. Просвітню роботу з батьками ведіть на довірчих основах, супроводжуйте науково обґрунтованими аргументами та зворотнім зв'язком. Наразі варто усвідомити і донести до батьків, що у вихованні дитини багато ефективніше обрати метод супроводу, що передбачає акомпанування природі дитини, коли дорослий може роздивитись індивідуальні особливості, здатності дитини, запропонувати допомогу, підказку чи просто емоційну підтримку. Все це забезпечить становлення здібностей дитини.

Теплоту серця педагога, що є профілактичним та терапевтичним засобом як психічних, так і фізичних проблем дитини, а також стимулом розквіту її талантів є сьогодні найбільшим дефіцитом не тільки у стінах дитячого садку, а й домівках дітей. Ховаючись за томами освітніх програм, вихователі забувають, що їхня місія саме у вихованні, навчанні добра та моралі, компенсації їх нестачі у суспільстві, сім'ї.

З думкою про дитину, її здоровий розвиток, ми маємо пам'ятати, що найефективнішим, наймогутнішим виховним засобом є гра, а її інструментом – іграшка. Коли у залах Будинку вчителя серед безлічі книжкових розкладок я побачила стіл з іграшками (для театральної, музичної діяльності, конструктори, дидактичні ігри тощо), від душі відлягло («Таки не забули про роль іграшки у житті дитини»). Та мимовільно підслухавши діалог («Купуйте розвиваючі конструктори», «Ні, дякую, у нас не вистачає часу навіть заняття провести, коли

там ще конструювати!»), я зрозуміла, що вихователі втратили орієнтири, заплутались у програмах, посібниках, вимогах Міністерства освіти та законах України.

Шановні вихователі, вихід із цього лабіринту тільки один – гра. Гра – була і залишається у дошкільному віці провідним видом діяльності, під час якого формуються і розвиваються всі психічні, фізичні якості, новоутворення дошкільника (досить подивитися у вічі дитини, коли вона грається). Замінивши гру на навчання, неможливо обдурити ні природу, ні дитину – тільки себе. Дорослі, що виростили без гри, іграшок граються згодом у дорослому житті. Ці, вже дорослі ігри – небезпечні! Подумайте про своє майбутнє вже сьогодні – поверніть дитині гру.

Візьміть дитину за руку і йдіть із нею у світ, у який мріють повернутися усі без винятку – світ гри, світ дитинства. Саме там можна відчувати себе справді щасливим, саме там формуються усі здібності, основи особистості, творчості, моральності, естетичності, передумови успішності у подальшому житті.

Гра, яка поєднує спілкування, спостереження, милування, дослідження – це той вихід з тунелю суспільних, педагогічних проблем, з якого дитина може вийти здоровою та щасливою, це – насолода життям, її найкращим періодом. Пориньте у світ насолоди, світ дитинства! Сюжети до ігор Вам підкаже фантазія, це можуть бути подорожі до різних куточків світу, фрагменти відомих та вигаданих казок тощо. Включайте до ігор розвивальні, дидактичні вправи й дитячі ігри наповняться світлом пізнання та радості.

Відкрийте красу (милування)

Метою вправи є формування у дітей уміння уважно вдивлятися у навколишнє, зосереджувати свій погляд на звичайних та незвичайних, малопомітних явищах, об'єктах природи, довкілля. Серед об'єктів милування можуть бути і прості об'єкти побуту (меблі, посуд, одяг), і символічні об'єкти – калина, береза, барвінок, чорнобривці тощо. Це наближає дітей до розуміння естетичної своєрідності різних об'єктів, загострює сприймання та пробуджує мислення дітей.

Кольоровий світ

Завдання допомагає усвідомити роль усіх існуючих аналізаторів.

За основу в завданні можна брати будь-який колір. Наведемо приклад для кожного відчуття, сприймання, взявши за основу зелений колір.

Тактильне відчуття. Сядьте на траву та відчуйте її дотик до вашого тіла.

Зір. Пошукайте зелену комаху, листок, гусінь, водорість або чотирилисту конюшину.

Слух. Пострибайте та поквакайте, як жабка.

Нюх. Приготуйте зелений салат та оцініть запах овочів.

Смак. Спробуйте зелені мариновані овочі. Які вони на смак – солодкі чи кислі?

Насамкінець запитайте дитину: «Якщо б ти народилась зеленою (чи будь-якого іншого кольору), ким би ти була і чому?»

Реклама

Дитина обирає будь-який предмет і намагається назвати всі його позитивні якості та функції, що допоможуть привернути до нього увагу.

Чарівник

Творче завдання передбачає створення уявної ситуації: Чарівник-лісовик усе довкола зачаклував (дерева, рослини, побутові предмети). Дорослий пропонує розглянути об'єкти й здогадатись, чим вони були раніше, поки не потрапили до рук чарівника.

Перетворення

Дитина стає на місце названого дорослим об'єкта й за допомогою запитань передає його думки, почуття. Так, наприклад, комп'ютер (дитина) відповідає на запитання дорослого та дітей:

- Ти хто?
- Який ти?
- З чого складаєшся?
- Яку користь приносиш?

Винахідники

Нехай діти, реконструюючи наявні знання, проявляють фантазію, придумують неіснуючі предмети, оригінальні деталі, нестандартні види транспорту, іграшки, нове свято, пілосос, який не гуде, чобітки-сороходи, лісову школу, місто майбутнього, нові органи чуття у людини тощо.

Добре – погано

Вправа вчить змінювати характеристики на протилежні, шукати контрасти.

Дорослий пропонує назвати позитивні та негативні сторони одного й того ж явища чи об'єкта. Наприклад: сніг, бджола, осінь, холодильник тощо.

Чарівна паличка

Використовуючи уявну чарівну паличку, діти перетворюють знайомі предмети, об'єкти, істоти на незнайомі, шукають їх антиподи.

Склади казку

Дітям пропонують скласти казку, де знайомі герої будуть грати нові ролі (Баба Яга буде доброю, вовк лякливим тощо).

У своїх казках діти відображають власне бачення світу, його предметів та явищ. Казка – це «свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки та мови», – говорив В. Сухомлинський. «Населяючи оточуючий світ фантастичними образами, створюючи ці образи, діти відкривають не тільки красу, але й істину. Без казки, без гри уяви дитина не може жити, без казки оточуючий світ перетворюється для неї в гарну, але все ж намальовану на полотні картину; казка, гра примушує цю картину ожити».

В добрий час!